

**РОЛЬ ВЧИТЕЛІВ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ
В ВИСВІТЛЕННІ ПИТАНЬ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ**

*Павлюк Олена Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Державний заклад
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”*

Постановка проблеми. Соціально-економічні й політичні перетворення, що відбувалися в Україні протягом другої половини ХХ століття, зумовлювали зміни в державній освітній політиці й висували нові вимоги до роботи загальноосвітньої школи. Значною мірою в цей період трансформувалися завдання шкільної освіти. Інтенсивний розвиток науки, техніки та культури вносив корективи, перш за все, в зміст шкільних дисциплін. Удосконалювалися навчальні плани, програми та підручники із шкільних дисциплін. Постійне оновлення змісту освіти створювало ситуацію, коли вчителі повинні були безперервно вчитися, удосконалювати форми й методи навчання, займатися самоосвітою та поновлювати власний педагогічний досвід.

Педагогічний досвід є сукупністю знань, умінь та навичок, набутих учителем у процесі практичної навчально-виховної роботи; основа педагогічної майстерності вчителя; одне з важливих джерел розвитку педагогічної науки. Предметом особливої уваги теоретиків і практиків є передовий і новаторський педагогічний досвід, який збагачував практику, рухав уперед педагогічну думку й служив критерієм вироблених вітчизняною педагогікою теоретичних положень, організаційних форм та методів навчання [6, с. 465].

Аналіз досліджень і публікацій. Історико-педагогічний аналіз літератури показав недостатню вивченість питання дослідження. Науковці тією чи іншою мірою зосереджують увагу й висвітлюють окремі аспекти передового педагогічного досвіду вчителів загальноосвітніх шкіл. Відмітимо публікації О. Адаменко, Н. Калениченко, А. Кирди, В. Курила, Л. Лутченко, С. Сисоєвої, І. Соколової та ін. У своїх працях науковці розглядали та вивчали погляди, спрямованість пошуків учителів передового педагогічного досвіду. Утім, усі вони обмежувалися хронологічними рамками. Цілком слушними будуть зауваження щодо подальшого дослідження досягнень і системного висвітлення наробок учителів передового педагогічного досвіду.

Мета – розкрити роль вчителів передового педагогічного досвіду в висвітленні питань розвитку шкільної освіти в другій половині ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Ми виходимо з того, що передовий педагогічний досвід і новаторський педагогічний досвід є близькими, але не тотожними явищами. Передовий педагогічний досвід – це ефективний досвід, який передбачав отримання значних результатів у навчально-виховній роботі при порівняно невисоких затратах сил, засобів навчання та часу. Первинною ланкою накопичення й поширення передового педагогічного досвіду була школа. Досвід кращих учителів передавався безпосередньо в бесідах з молодими вчителями, демонструвався при проведенні відкритих уроків або позакласних заходів. У більш узагальненому вигляді він поширювався в доповідях на засіданнях предметних комісій, методичних об'єднаннях і педагогічних радах [7]. Інакше кажучи, передовий досвід – це педагогічний досвід, який забезпечує досягнення хороших результатів у традиційному навчально-виховному процесі. Його об'єктивна основа (методи й прийоми роботи) залишається незмінною, а результативність зумовлюється переважно суб'єктивними чинниками (особистісними якостями, здібностями, рівнем педагогічної майстерності вчителя).

Новаторський же досвід передбачає зміну об'єктивної основи, тобто орієнтацію на нові ідеї, нові методи й прийоми здійснення навчально-виховної роботи. Якщо передовий досвід може бути досить поширеним і навіть масовим, то новаторський досвід є унікальним, авторським, він збагачує педагогічну діяльність новими ідеями, підходами, принципами.

Популяризація передового педагогічного досвіду вчителів на початку досліджуваного періоду набувала активного характеру. Інститути вдосконалення вчителів займалися виявленням учителів, які творчо працюють, аналізом загальної значущості їхнього передового педагогічного досвіду, застосовували різноманітні засоби його впровадження. До таких засобів належали друкарські видання, обласні „Педагогічні читання”, набували все більшого визнання доповіді вчителів на семінарах, учительських конференціях і літніх курсах.

Для того, щоб висвітлити внесок представників передового педагогічного досвіду в розвиток шкільної освіти, необхідно розкрити особливості їхніх творчих здобутків, виокремити найефективніші форми та методи їхньої діяльності. У ході аналізу ми віддавали перевагу тим постатям, які власною педагогічною діяльністю, світоглядною позицією вплинули на своїх сучасників, сколихнули вчительські колективи, змусили творчо підходити до процесу вивчення шкільних дисциплін.

Розглянемо й узагальнимо передовий педагогічний досвід вчителів математики другої половини ХХ століття. На початку 50-х років ХХ століття колективом київських методистів був написаний посібник з методики викладання систематичного курсу арифметики, який характеризував досягнення у викладанні арифметики в Україні [5]. Забезпечення учнів математичними знаннями політехнічного спрямування було важливим завданням загальноосвітньої школи. Тому значної актуальності набирали технічні гуртки з виготовлення геометричних фігур, поширення досвіду роботи з використання графічного методу рішення арифметичних задач [4].

У 60-х роках з'явилися нові ефективні форми та методи організації навчального процесу. Передові вчителі математики результати експериментів з удосконалення процесу вивчення математики в загальноосвітній школі висвітлювали на науково-практичних конференціях та на сторінках журналів.

У другому десятиріччі досліджуваного періоду відбувалися активні зміни навчальних програм з математики. Науковці проводили експерименти й висвітлювали результати досвіду роботи із зазначених нововведень. Передові вчителі математики у своїй діяльності використовували такі форми та методи роботи, які не лише впливали на засвоєння програмного матеріалу, а й забезпечували всебічний розвиток учнів.

У 1970 – 1971 році відповідно до затвердженого плану розпочався перехід загальноосвітньої школи на нову систему навчання математики. Зміни в змісті шкільної математичної освіти були радикальними. Курс арифметики V – VI класів було замінено курсом математики, оскільки навчальний матеріал починався з вивчення теорії множин і відрізнявся від попереднього збільшенням матеріалу з елементами алгебри та геометрії.

Перехід на нові програми та підручники з математики в 70-х роках ХХ століття передбачав не лише оновлення змісту шкільного курсу з математики. Суттєве значення мала розробка нових підходів до вдосконалення методики роботи за новими програмами та висвітлення передового педагогічного досвіду з цього приводу. Науковцями з Києва

було перевірено ефективність нової програми, а результати й підхід до її використання висвітлено в статті „З досвіду вивчення алгебри в V класі за новою програмою” [3].

Фундаментальною працею, присвяченою узагальненню передового педагогічного досвіду 70-х років XX століття з викладання математики в школі, був посібник для вчителів В. Пікан. У збірнику висвітлено досвід роботи кращих учителів і методистів з удосконалення деяких питань методики викладання математики. Зокрема розкрито передовий досвід роботи вчителів математики з організації навчальної діяльності учнів, активізації пізнавального процесу, висвітлено специфіку й зміст проблемного підходу до навчання, особливості організації позакласної роботи з математики. Значна увага приділена методиці викладання геометрії в загальноосвітній школі. У збірнику поміщено дві статті вчителів математики з Луганської області, які брали активну участь у процесі вдосконалення шкільної математичної освіти. Так, у вищезазначеному посібнику В. Хмель розкрив досвід роботи з використання деяких евристичних прийомів у процесі рішення геометричних задач. Дослідник відзначив, що в центрі уваги вчителя повинен бути розвиток пізнавальної активності учнів. О. Томіліна познайомила з досвідом поєднання урочних та позакласних занять з математики у восьмирічній школі. Авторка довела, що зазначена форма роботи формує навички самостійного засвоєння знань [2].

Ефективною формою поширення передового педагогічного досвіду та вдосконалення майстерності вчителів математики, установлення зв'язку, збагачення педагогічної науки й шкільної практики були „Педагогічні читання”, які проводилися в районних, міських та обласних центрах [8].

Заслужені вчителі висвітлювали передовий педагогічний досвід не лише в межах України. Вони брали активну участь у семінарах, які проводилися Академією педагогічних наук СРСР. У 1978 році вчитель математики школи № 11 м. Миколаєва К. Ананченко в доповіді на семінарі „Сучасні методи і засоби обчислення в викладанні математики в середній школі” розкрив досвід використання калькуляторів у школі м. Києва. Дослідник відзначив результати ефективного застосування електронних засобів обчислень [1].

Передові ідеї вчителів України публікувалися й поширювалися по всьому СРСР та інших країнах, що сприяло зміцненню й подальшому розвитку зовнішніх науково-педагогічних зв'язків у галузі шкільної освіти. Передовий педагогічний досвід у викладанні шкільних дисциплін інтенсивно накопичували працівники обласних педагогічних інститутів І. Тесленко, І. Севбо, О. Власенко, а також, на той час, учителя середньої школи П. Горбатий, Л. Лоповок, М. Салум, Р. Гріневич, Ф. Беліцький, Т. Тарловська, М. Крайзман, О. Дубінчук і багато інших. Активізувалася робота в зазначеному напрямку в обласних інститутах удосконалення кваліфікації вчителів, педагогічних інститутах.

Узагальненню й поширенню передового педагогічного досвіду сприяли наукові сесії, з'їзди вчителів Української РСР, республіканські й міжвузівські звітні наукові конференції, наради, семінари, відкриті уроки, засоби масової інформації, публікації у видавництвах журналу „Математика в школі”, „Квант”, „Радянська школа” та ін.

Таким чином, починаючи з 50-х років XX століття, здобутки представників передового педагогічного досвіду урізноманітнювалися з кожним роком. Ефективні форми та методи проведення екскурсій і практичних робіт на місцевості змінювалися передовим педагогічним досвідом з розвитку мислення та пізнавальної активності учнів на уроках.

Передові педагогічні ідеї вчителів другої половини XX століття характеризуються прагненням досягти свідомого й міцного засвоєння учнями навчального матеріалу, високою педагогічною культурою уроків, зорієнтованістю в організації занять на максимальну самостійну активність учнів. Головними критеріями передового педагогічного досвіду були: відповідність тенденціям суспільного розвитку, зв'язок з передовими ідеями науки, удосконалення педагогічної діяльності, підвищення якості педагогічного процесу. Більшість передових педагогічних ідей учителів України другої половини XX століття ввійшли в традицію, перетворилися в загальну практику, збереглися й розвиваються в досвіді сучасної школи.

Висновки. Таким чином, важливим чинником розвитку шкільної освіти другої половини XX століття став передовий педагогічний досвід. Він забезпечував досягнення значних результатів у вивченні дисциплін у межах традиційного навчально-виховного процесу за рахунок переважно суб'єктивних чинників (особистісних якостей, здібностей, рівня педагогічної майстерності вчителя). Доступність передового педагогічного досвіду учителів створила оптимальні умови розвитку творчого потенціалу початківців, сприяла пошуку нових шляхів до розв'язання ще не вирішених питань шкільної освіти. Масове поширення нових напрямків у навчанні підсилює якість навчального процесу та знань учнів, сприяло вдосконаленню педагогічної майстерності вчителів.

Резюме. У статті розкрито роль вчителів передового педагогічного досвіду в висвітленні питань розвитку шкільної освіти в другій половині XX століття. Передовий педагогічний досвід вчителів другої половини XX століття характеризуються відповідністю тенденціям суспільного розвитку, зв'язком з передовими ідеями науки, удосконаленням педагогічної діяльності, підвищенням якості педагогічного процесу. Передові педагогічні ідеї учителів України другої половини XX століття ввійшли в традицію, перетворилися в загальну практику, збереглися й розвиваються в досвіді сучасної школи. Передовий педагогічний досвід став важливим чинником розвитку шкільної освіти другої половини XX століття. **Ключові слова:** вчитель, шкільна освіта, передовий педагогічний досвід.

Резюме. В статье раскрыта роль учителей передового педагогического опыта в освещении вопросов развития школьного образования во второй половине XX века. Передовой педагогический опыт учителей второй половины XX века характеризуется соответствием тенденциям общественного развития, связью с передовыми идеями науки, усовершенствованием педагогической деятельности, повышением качества педагогического процесса. Передовые педагогические идеи учителей Украины второй половины XX века вошли в традицию, превратились в общую практику, сохранились и развиваются в опыте современной школы. Передовой педагогический опыт стал важным фактором развития школьного образования второй половины XX века. **Ключевые слова:** учитель, школьное образование, передовой педагогический опыт.

Summary. In the article the role of teachers of front-rank pedagogical experience is exposed in illumination of questions of development of school education in the second half of XX of century. Front-rank pedagogical experience of teachers of the second half of XX of century characterized by accordance to the public progress trends, by connection with front-rank to the science ideas, improvements of pedagogical activity, upgrading of pedagogical process. The front-rank pedagogical ideas of teachers of Ukraine of the second half of XX of century entered tradition, grew into general practice, saved and develop in experience of modern school. Front-rank pedagogical experience became the important factor of development of school education of the second half of XX of century. **Keywords:** teacher, school education, front-rank pedagogical experience.

Література

1. Ананченко К. О. Передовые идеи в преподавании математики в СССР и за рубежом / К. О. Ананченко // Математика в шк. – 1978. – № 5. – С. 93 – 94.
2. Из опыта преподавания математики в средней школе: пособие для учителей / сост. А. В. Соколова, В. В. Пикан, В.

- А. Оганесян. – М.: Просвещение, 1979. – 192 с.
3. Малеванный Ю. И. Из опыта изучения алгебры в VI классе по новой программе / Ю. И. Малеванный, З. И. Слепкань // Математика в шк. – 1972. – № 4. – С. 30 – 34.
 4. Орлов А. С. Из опыта преподавания математики в новых условиях / А. С. Орлов // Математика в шк. – 1960. – № 5. – С. 5 – 9.
 5. Очерки по методике преподавания систематического курса арифметики / под ред. А. М. Астряба – Киев: Рад. шк., 1953. – 138 с.
 6. Педагогическая энциклопедия. – Т. 2. – М.: Сов. энцикл., 1965. – С. 465 – 468, 805 – 806
 7. Педагогический словарь в двух томах. – М.: Изд-во АПН, 1960. – Т. 2. – С. 45 – 46.
 8. Тесленко И. Ф. Сообщения из союзных республик / И. Ф. Тесленко // Математика в шк. – 1970. – № 2. – С. 22.